

Nacionaliniu, tarptautiniu ir Europos lygmenimis vartojama reprezentatyvumo sąvoka

Įvadas

Socialinių partnerių reprezentatyvumas užtikrina jų įvairių vaidmenų teisėtumą darbo santykiuose, nesvarbu, ar tam tikrą vaidmenį jie atlieka plėtojant socialinį dialogą, vykdant kolektyvines derybas arba dalyvaujant vyriausybės politikos formavimo arba įgyvendinimo procese. Socialinių partnerių reprezentatyvumas suteikia jiems teisę imtis veiksmų savo narių vardu arba, kai kuriais atvejais, visų įmonių ir visos darbo jėgos vardu. Šioje ataskaitoje analizuojami įvairūs būdai, kaip socialinių partnerių reprezentatyvumas apibrėžiamas nacionaliniu, Europos ir tarptautiniu lygmenimis.

Politinės aplinkybės

Beveik visose ES valstybėse narėse yra patvirtinta tam tikra teisinė sistema, kurioje apibrėžta, kaip veikia socialinių partnerių organizacijų reprezentatyvumas. Vis dėlto teisės aktų vaidmuo apibrėžiant nacionalines reprezentatyvumo sąvokas labai skiriasi. Juose gali būti nustatytos sąlygos, kuriomis jiems suteikiama galimybė dalyvauti kolektyvinėse derybose, arba sąlygos, kuriomis galima pratęsti sudarytus susitarimus ir padaryti juos galiojančius visiems. Dar vienas būdas, kaip teisės aktais gali būti formuojamas socialinių partnerių reprezentatyvumas, yra slenkstinių ribų, susijusių su naryste, organizacijos tankiu arba minimaliais rinkimų rezultatais, nustatymas. Teisės aktų įtakos šiuo klausimu lygis taip pat labai skiriasi. Kai kuriose šalyse svarbiausia laikytis teisinių reikalavimų, o kitose – svarbesnis abipusis pripažinimas arba tai yra vienintelis reprezentatyvumo pagrindas. Nors tam tikrose valstybėse narėse, siekdami užtikrinti reprezentatyvumą, darbdaviai ir sąjungos vis dar pasikliauna abipusiu pripažinimu grindžiama savireguliacija, daugumoje valstybių narių šiuo metu yra patvirtinta teisinė sistema, pagal kurią reguliuojamas socialinių partnerių reprezentatyvumas. Kai kuriose šalyse vis dar aiškinamasi, kaip jį apibrėžti.

ES lygmeniu Europos Komisija pirmą kartą reprezentatyvumo sąvoką apibrėžė 1993 m., o aiškesnę jos apibrėžtį pateikė 1998 m.¹ Reprezentatyvumas yra

pagrindas, suteikiantis galimybę įtraukti Europos socialinių partnerių organizacijas į organizacijų, su kuriomis Europos Komisija turi konsultuotis pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 154 straipsnį, sąrašą, ir užtikrinantis teisiškai privalomą jų susitarimų įgyvendinimą pagal SESV 155 straipsnį. Europos lygmeniu vartojamos reprezentatyvumo sąvokos analizė gali padėti diskutuojant, ar nereikia pakoreguoti Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondo (*Eurofound*) atliekamuose reprezentatyvumo tyrimuose taikomos metodologijos elementų.

Pagrindinės išvados

28 valstybėse narėse ir Norvegijoje reprezentatyvumas turi įvairias reikšmes. Praktiškai vos kelios nacionalinės sistemos atitinka grynos formos abipusį pripažinimą ar teisinę atitiktį. Valstybėse narėse naudojamas šių principų derinys, taikant tiek formalių, tik neformalių kriterijų mišinį.

Be fundamentalios reprezentatyvumo sąvokos dichotomijos – grindžiamos atitiktimi teisiniams reikalavimams arba abipusiu pripažinimu, ataskaitoje analizuojami trys elementai arba skatinantys veiksniai, galintys įvairiais būdais prisidėti prie socialinių partnerių reprezentatyvumo: sėkmė rinkimuose, stipri organizacija, vertinant pagal narystės apimtį, ir derybinis pajėgumas.

Slenkstinės ribos – jeigu jos nustatytos – darbdavių atžvilgiu taikomos rečiau nei profesinių sąjungų atveju. Su darbdaviais susijusios slenkstinės ribos yra arba reikalavimas, kurį reikia įvykdyti siekiant pratęsti kolektyvines sutartis, arba kriterijus, suteikiantis galimybę tapti trišalio juridinio asmens dalimi.

Keturi reprezentatyvumo modeliai

Šioje ataskaitoje teigiama, kad Europoje egzistuoja keturi reprezentatyvumo modeliai:

1. **socialinių partnerių savireguliacija** – socialinių partnerių savarankiškai reguliuojama abipusio pripažinimo sistema, siejama su derybiniais gebėjimais ir socialinę jėgą skatinančiais veiksniais ir labai nedidele valstybės įtaka reprezentatyvumo reguliavimui;

¹ Europos Komisija (1993), Komunikatas dėl socialinės politikos susitarimo taikymo, (COM(93)600 final) ir (1998) Komisijos komunikatas, kuriuo koreguojamas ir skatinamas socialinis dialogas Bendrijos lygmeniu (COM(98)322 final).

2. **mišrus socialinių partnerių ir valstybės reguliavimas** – mišrus modelis, apimantis socialinių partnerių abipusio pripažinimo bei valstybinio reguliavimo ir teisinės atitikties elementus;
3. **valstybės reguliuojamas narystės stiprumas** – valstybės reguliuojama teisinės atitikties sistema, kurioje vadinamoji socialinė jėga (angl. *social strength*) naudojama kaip teisinė reprezentatyvumo priemonė;
4. **valstybės reguliuojama rinkiminė jėga** – valstybės nustatytos struktūros teisinės atitikties sistema, kurioje reprezentatyvumą visų pirma lemia sėkmė rinkimuose.

Diskusija dėl reprezentatyvumo sąvokos tarptautiniu lygmeniu pradėta dar 1922 m., kai Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas pateikė savo patariamąją nuomonę. 1956 m. Konvencijų ir rekomendacijų taikymo ekspertų komitetas (angl. *Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations*, CEACR) pirmą kartą priminė apie reprezentatyvumo sąvoką, pareikšdamas, kad šalių reprezentatyvumas turi būti realus. Pagal CEACR dabartinį reprezentatyvumo sąlygų sąrašą, reprezentatyvumas turi būti toks: a) objektyvus, b) tikslus ir c) iš anksto nustatytas. 2006 m. Europos Tarybos Europos socialinių teisių komitetas nustatė tokius reprezentatyvumo kriterijus: a) pagrįstas, b) aiškus, c) iš anksto nustatytas, d) objektyvus, e) apibrėžtas teisės aktuose ir f) kontroliuojamas teisminių institucijų.

Išankstinės reprezentatyvumo sąlygos

1993 m. Europos įvairius sektorius apimantys socialiniai partneriai pateikė svarstyti išsamų sąrašą sąlygų, kurias turi atitikti organizacijos, su kuriomis turėtų konsultuotis Europos Komisija. Pagal šį sąrašą jos turi būti:

- organizuotos horizontaliai arba pagal sektorių Europos lygmeniu;
- sudarytos iš organizacijų, kurios pačios savo šalyse nacionaliniu lygmeniu laikomos savo ginamų interesų atstovėmis, visų pirma socialinės, užimtumo ir darbo santykių politikos srityse;
- atstovaujamos visose Europos bendrijos ir, galbūt, Europos Ekonominės Erdvės valstybėse narėse arba dalyvavusios „Val Duchesse“ socialiniame dialoge;
- sudarytos iš organizacijų, atstovaujančių darbdaviams arba darbuotojams, narystė kuriose yra savanoriška tiek nacionaliniu, tiek Europos lygmeniu;
- sudaryta iš narių, kurie turi teisę – tiesiogiai arba tarpininkaujant kitiems nariams – dalyvauti kolektyvinėse derybose atitinkamais lygmenimis;
- turi vadovautis narių nurodymais, atstovaudamos jų interesams Europos bendrijos socialiniame dialoge.

Standartinės sistemos

Tyrimo nustatytos keturios skirtingos standartinės sistemos, pagal kurias galima vertinti ES socialinių partnerių reprezentatyvumą:

1. Europos sektorių socialinio dialogo komitetų steigimas (teisinė atitiktis);
2. vadovaujantis teisine atitiktimi rengiamos konsultacijos;
3. remiantis abipusiu pripažinimu ir (arba) derybų autonomija vykdomos derybos;
4. Europos pamatinių susitarimų įgyvendinimas vadovaujantis Tarybos sprendimu.

Išvados

- Apskritai nedaug diskutuojama apie reprezentatyvumo sąvoką nacionaliniu lygmeniu.
- Atsižvelgiant į 1993 m. komunikatą dėl socialinės politikos susitarimo taikymo, skirtingose valstybėse narėse vis dar vadovujamasi labai skirtinga praktika ir per pastaruosius 20 metų nepavyko sukurti nė vieno vieningo modelio, todėl sunku apibrėžti Europos lygmeniu vartotiną sąvoką, kuri atitiktų bendrus ir suderintus kriterijus.
- Vertindamas ES lygmens socialinių partnerių reprezentatyvumą pagal jų narystės stiprumą, *Eurofound* galėtų labiau atsižvelgti į skirtingas nacionaliniu lygmeniu vartojamas sąvokas.
- Atsižvelgiant į skirtingas teises sistemas, pagal kurias reguliuojamas reprezentatyvumas esant skirtingose Europos socialinio dialogo pozicijose, kyla klausimas, ar, suderinus šias sistemas, pavyktų padidinti ES socialinio dialogo formos skaidrumą.
- Atsižvelgdami į Europos Sąjungos Tarybai pirmininkavusios valstybės, Europos Komisijos ir Europos socialinių partnerių pareiškimą 2016 m. birželio 27 d. Briuselyje įvykusiame renginyje (Deklaracija dėl naujos tvirto socialinio dialogo pradžios), Europos socialiniai partneriai turėtų stengtis gerinti profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų narystę ir reprezentatyvumą ir užtikrinti pajėgumus sudarant susitarimus pasinaudoti atitinkamais įgaliojimais.

Papildoma informacija

Ataskaita „*The concept of representativeness at national, Nationaliniu, tarptautiniu ir Europos lygmenimis vartojama reprezentatyvumo sąvoka*“) skelbiama adresu <http://www.eurofound.europa.eu/publications>.

Norėdami gauti daugiau informacijos, susisiekite su mokslinių tyrimų vadove Peter Kerckhofs e. paštu pke@eurofound.europa.eu.